

FRI-ONLINE- LTLHP(S)-07

ON SOME CHARACTERISTIC FEATURES OF THE INTONATION IN THE EASTERN-RHODOPIAN VISHNEVO DIALECT

Assoc. Prof. Ivan G. Iliev, PhD

Department of Humanities,
Plovdiv University, Kardzhali Campus, Bulgaria
Tel.: 0886 78 76 96
E-mail: ivan_iliev20002000@yahoo.com

Asst. Prof. Plamen Gerov

Department of Pedagogical Sciences,
Plovdiv University, Kardzhali Campus, Bulgaria
Phone: 0887 65 75 17
E-mail: studi0@abv.bg

Asst. Prof. Svetla Damakova

Department of Pedagogical Sciences,
Plovdiv University, Kardzhali Campus, Bulgaria
Phone: 0887 68 48 97
E-mail: damakova@abv.bg

Abstract: *The paper deals with an intonation feature of a Bulgarian dialect from the Eastern Rhodopes – the dialect of Vishnevo, Banite municipality, of Smolyan region. It is an a-dialect (Ж, А, Ъ, ь → а) and contains many archaic features and innovations.*

Keywords: *Bulgarian language, Bulgarian dialects, Eastern Rhodopes, Vishnevo.*

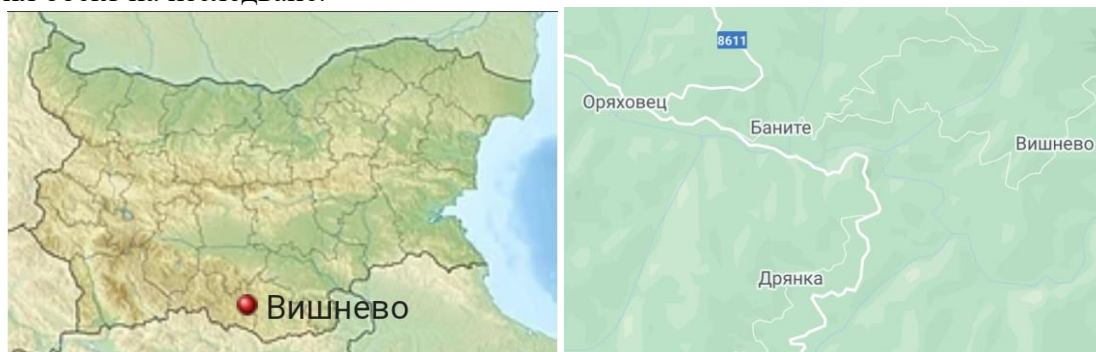
JEL Codes: L29

ВЪВЕДЕНИЕ

В предишно свое изследване (Илиев, Геров 2020) обърнахме внимание на интонационните свойства при редуването $[\acute{a}] / [\grave{a}]$ в а-говора (според застъпниците на стб. Ж, Ъ и др.) на село Аламовци, Златоградско, където $[\acute{a}]$ се среща като алофон на $[a]$ – наследник на стб. а. Изказахме предположение, че старото праславянско акутно музикално ударение още се пази в сричките, в които има дифтонгоидно $[\acute{a}]$, докато в срички, съдържащи $[\grave{a}]$, музикалното ударение или интонацията е предимно низходяща. Тъй като наскоро се натъкнахме и на друг (и съвсем не последен) източнородопски а-говор, в който също се среща редуване $[\acute{a}] - [a]$ при наследниците на стб. а, а именно този на село Вишнево в община Баните на Смолянска област, тук ще се опитаме да установим дали наблюдаваното в Аламовци явление важи и за вишневското наречие.

Вишневският говор

Село Вишнево се намира в община Баните на Смолянска област. Говорът му досега не е бил обект на изследване.

Фиг. 1. Разположение на Вишнево (Източници: Wikipedia, google maps).

За него липсва информация в Българския диалектен атлас (БДА 1964). В споменатия източник са показани сведения за околните му села Ахрянско или Ахряне (ó-говор според застъпника на стб. звук Ж), Баните или Лъджа, Върбина, Давидково, Вълчан дол и Загражден (ъ/ь-говори според застъпника на стб. Ж). Най-близкият изследван за БДА а-говор (според застъпника на Ж) е този на Жълтуша. Българомохамеданското село Вишнево е разположено между Баните (Лъджа) (N: 4690 в БДА) и Ахрянско (Ахряне) (N: 4688 в БДА). В региона, освен Вишнево, има още няколко непроучени по БДА села: Оряховец (на запад от Баните), Дрянка (на юг от Баните), Гълъбово (на североизток от Вишнево) и др. Всички те, заедно с проучените, могат да се вместят в определението „малкоардински говори” (вж. Илиев 2017: 2), на които в бъдеще ще се посвети специално изследване.

За целта на проучването си с програмата Speech Analyzer сме изследвали интонацията в отделни думи от вишневския говор, които съдържат звук [a]/[ā] като наследник на стб. Ж, А, Ъ, Ъ, ь или пък [ǎ]/[a]/[ā] на мястото на стб. а. Рефлексът на Ж под ударение във вишневския говор е *a/ā* (в ударена позиция гласните в него обикновено се удължават): *кǎшита* 'стая', *скǎп* 'скъп', *зǎби*, *рǎка* 'ръка', *гǎби* и др. Рефлексът на стб. ъ е същият: *дǎш* 'дъжд', *кǎсну* 'късно' и т. н. Рефлексът на А отново е *a/ā*, но с предходна мекост: *м'ǎсу* 'месо', *з'ǎт* 'зет', *т'ǎшък* 'тежък' и прочее. Не правят изключение и рефлексите на ь: *л'ǎсну* 'лесно', *л'ǎк* 'лек', *дǎскъ* 'дъска', *мǎгла* 'мъгла'. Същото се отнася и за наследниците на сричкотворните *р*, *л*: *пǎрс* 'пръст на ръка', *пǎрч* 'пръч', *сǎрп* 'сърп', *жǎлт* 'жълт', *сǎлзи* 'сълзи', *вǎлнъ* 'вълна'. Споменатият по-горе алофон *ǎ* се среща в много примери (*мǎйките*, *крǎви*, *рǎкǎвѣс* 'ръкавът', *дукǎрат*, *слǎтки*, *убǎркаме*, *пǎрскачка*, *искǎраш*, *пǎчи крǎк* 'вид гъба', *армагǎн*, *пǎ-стǎръ*, *тǎчат* 'почитат') и др. Той обаче често се редува с *a/ā*: *здǎвие*, *млǎдисе* 'младите', *мǎйчинству*, *дǎвали* и т. н. Информаторките, от които черпим информация, са Бойка Райчева Башева (родена 1949 г.) – основен информатор поради почистото и по-автентично произношение, записана във файл N: 1, и Рамиска Гладева (родена 1939 г.) – допълнителен информатор, записана във файлове N: 5 и N: 6. Образец от говора може да се чуе в сайта youtube.com: *Българска диалектология (Bulgarian dialectology): Вишнево, община Баните (Смолянско), на адрес: <https://www.youtube.com/watch?v=wQWfmCx9W4Q>*.

ИЗЛОЖЕНИЕ

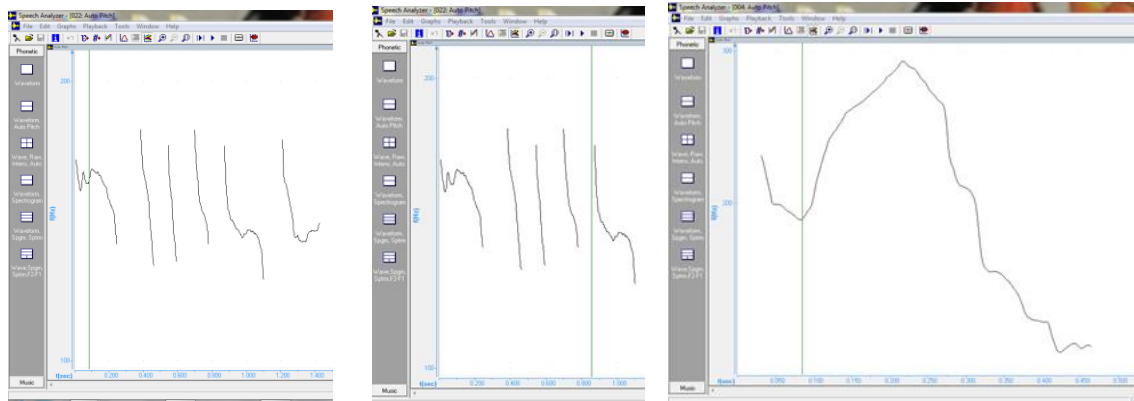
Тук последователно ще покажем най-характерните примери от експерименталната си част, в които се произнасят отделни думи, групирани според застъпниците на различните старобългарски гласни. В номерацията се показва файлът и номерът на примера в него. По този начин N: 1-35 означава, че става въпрос за пример N: 35 от файл N: 1, в който е записан гласът на Бойка Башева. Със знак / се отбелязва позицията на зелената черта в съответната графика (да речем, във фразата *и сутринта ѝа нъ/кǎрѣт* чертата се намира между сричките *нъ-* и *-кǎ-* на думата *нъкǎрѣт* 'накарат').

А. Думи с наследници на стб. Ж

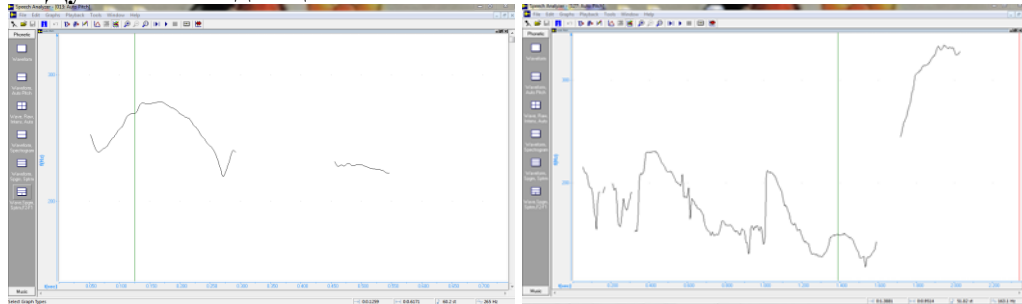
1. (N: 1-7) (вляво): *и вǎнкашунуну /кǎшита и вǎтре ... пǎк кǎшитъ*. Интонацията върху [ǎ] е низходяща, изразено чрез низходяща графика, както в примерите от Аламовци. 2.

(N: 1-7) (вдясно): *и в̀анкашнуну к̀ашта и в̀атре ... п̀ак /к̀аштѣ*. Отново низходяща интонация при същия звук.

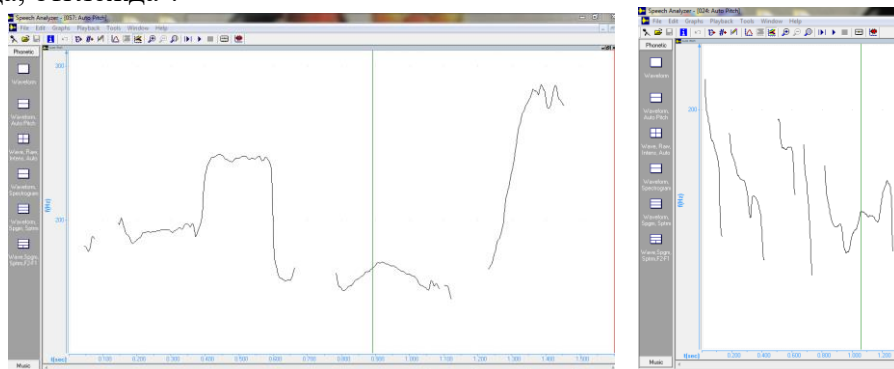
3. (N: 5-22a) (вляво): */м̀ачиме, к̀квоту м̀ачиме ...* Резултатът е същият. 4. (N: 5-22б) (по средата): *м̀ачиме, к̀квоту /м̀ачиме ...* Аналогична картина. 5. (N: 1-4) (вдясно): */ з̀абѣ*. В някои случаи обаче се получава обратното, както в 5. (N: 1-4).

Б. Думи с наследници на стб. А

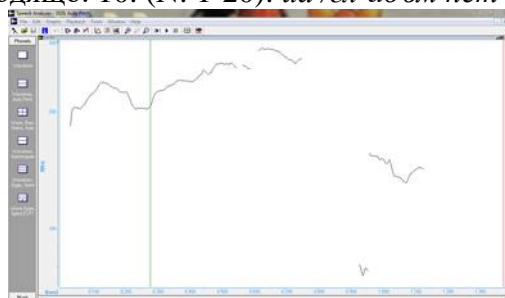

6. (N: 1-13) (вляво): */м̀'асу*. Интонационната графика закономерно е низходяща. 7. (N: 1-127) (вдясно): *дѣ си пр̀аиме бурк̀ане /м̀'асу*.

И още веднѣж пример със същата дума. Същият резултат се получава и при *гл'адѣ 'гледа, отгледа'*:

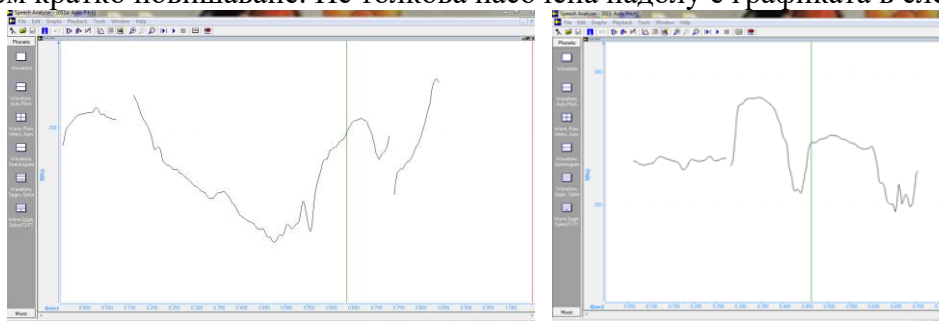

8. (N: 1-57) (вляво): *ч̀орбѣ със /м̀'асу*. 9. (N: 5-24) (вдясно): *тѣ п̀к дец̀атѣ си ги /гл'адѣ*. Изключение е следващият пример със същата дума, в който ударението върху *а̀* е възходящо. 10. (N: 1-20): *йа̀ /гл'адѣм п̀ет к̀р̀авѣ*.

В. Думи с наследници на стб. Ъ

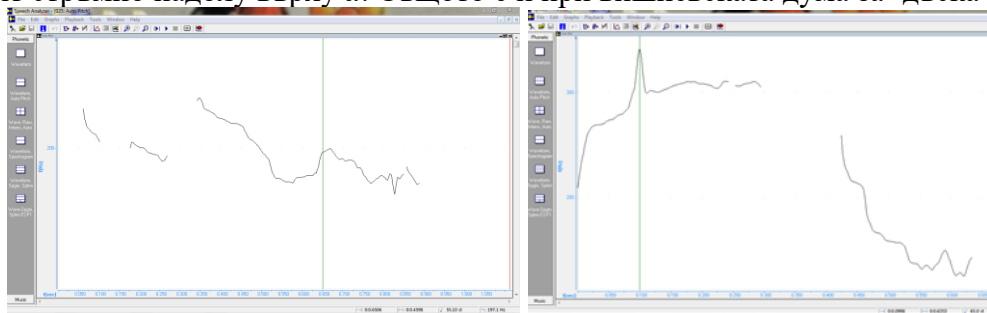
Започваме с пример, в който има определителен член *-а*. Графиката върви надолу след съвсем кратко повишаване. Не толкова насочена надолу е графиката в следващия случай.

11. (N: 1-51a) (вляво): *дѣту у мъ/жѣ бе*. 12. (N: 1-11) (вдясно): *летѣ дѣш*.

Г. Думи с наследници на стб. ъ

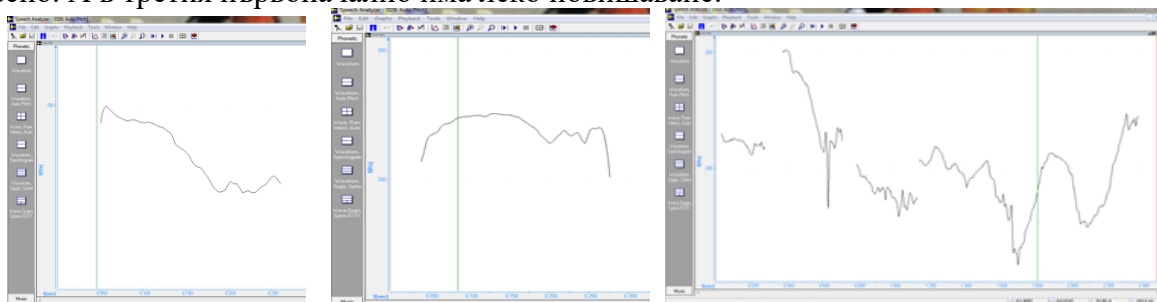
Първият показан пример съдържа лексемата *л'ѣк* 'лек' и интонацията и графиката ѝ вървят стръмно надолу върху *ѣ*. Същото е и при вишневската дума за 'дъска'.

13. (N: 1-25) (вляво): *пѣк ейсѣй е /л'ѣк*. 14. (N: 1-77) (вдясно): */дѣска*.

Д. Думи с [а] в стари сричкотворни съчетания

Тук отнасяме няколко примера, които като цяло не се отклоняват от очакванията. Първият е най-показателен. Във втория движението на тона надолу не е толкова ясно изразено. А в третия първоначално има леко повишаване.

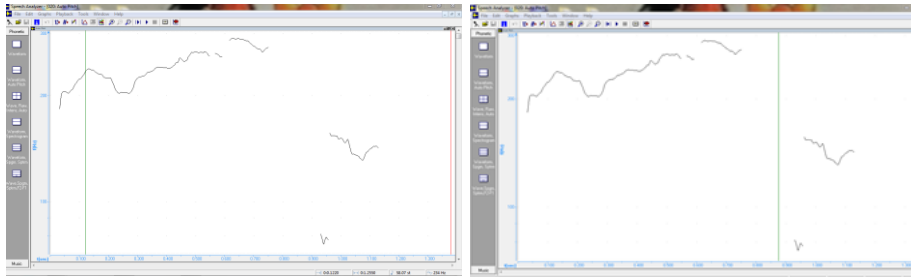

15. (N: 1-26) (вляво): */пѣрс*. 16. (N: 1-28) (по средата): */пѣрч*. 17. (N:1-152) (вдясно): ... и искѣрѣтъ памѣкѣн или е /вѣлнѣ.

Е. Думи с наследници на стб. а

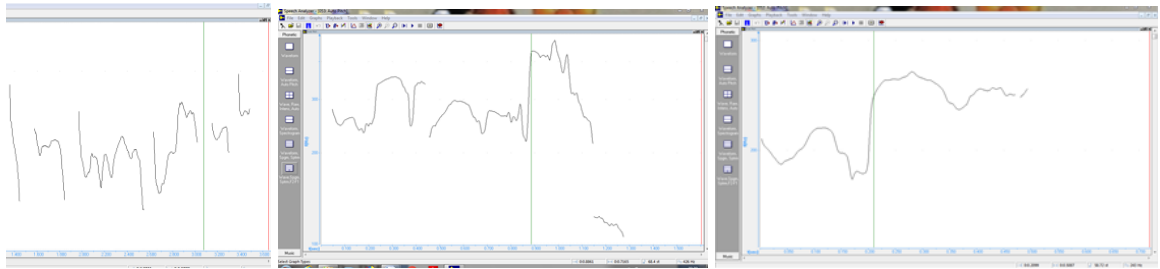
Тук вече, за разлика от горните случаи, подобно на аламовския говор, има два варианта: *[а]/[ā]* или *[ā]*. При първия графиката логично се снижава. Следва друга дума от същия пример.

а. Застъпник *[а]/[ā]*

18. (N: 1-20) (вляво): *йа гл'адъм пѐт крѐви*. 19. (N: 1-20) (вдясно): *йа гл'адъм пѐт /крѐви*.

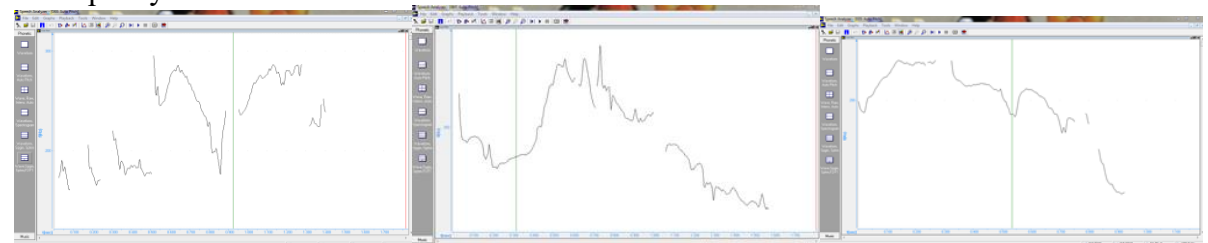
И още примери. Изключение е, примерно, думата *ву/дѐч* 'кобилица', при която интонацията се качва нагоре, противно на очакванията.

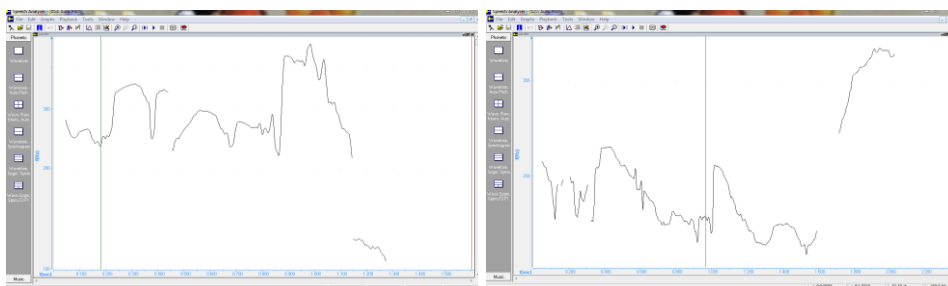
20. (N: 5-24) (вляво): *- та сми н'а искѐли нѐйни парѐ дё ни /прѐтъ*. 21. (N: 1-53) (по средата): *и хѐркми и бё/кѐре*. 22. (N: 1- 52) (вдясно): *ву/дѐч*.

б. Застёпник [а̣]

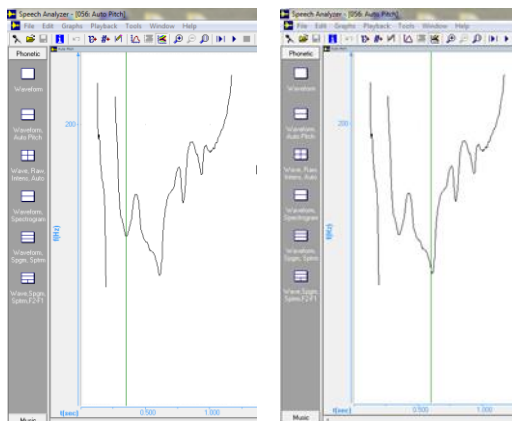
Тук вече, както и в Аламовци, се очаква възходяща интонация и в преобладаващия брой случаи това е така, при това с доста остър контур, който зависи от отчетливото участие на окавия призвук.

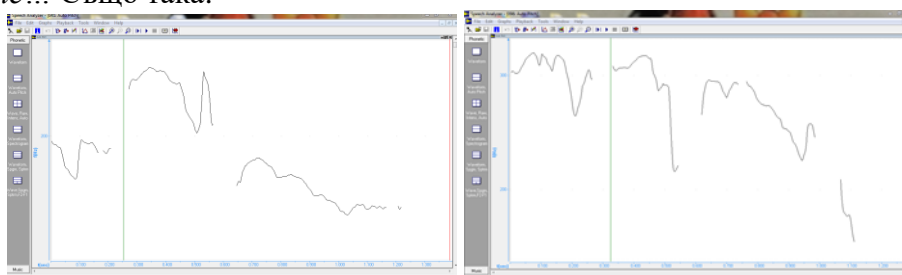
23. (N: 1-44) (вляво): *и сутринта йа нё/кѐрёт*. 24. (N: 1-97) (по средата): *уд /нѐм сё пак пё-злѐ*. 25. (N: 1-35) (вдясно): *Рѐйчевё / Бѐшева. Или:*

26. (N: 1-53) (вляво): *и хѐркми и бёкѐре*. 27. (N: 1-127) (вдясно): *дё си прѐиме бур/кѐне м'ѐсу. И още:*

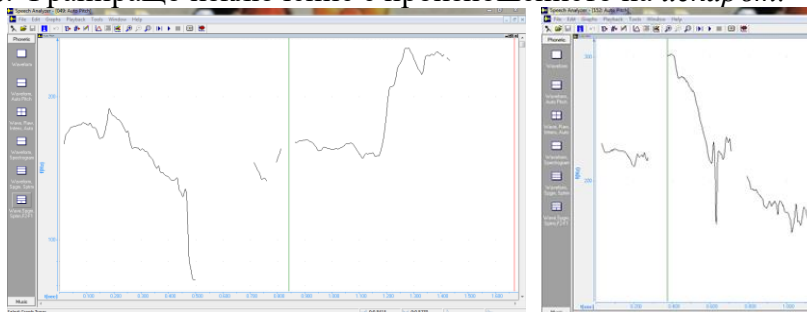

28. (N: 6-56a) (вляво): *чи ку/гá?* - *гá б' àхме ...* 29. (N: 6-56б) (вдясно): *чи ку/гá?* - */гá б' àхме...* Също така:

30. (N: 1-41) (вляво): *ду/кáрът иъ нъ ...* 31. (N:1-96) (вдясно): *тè съ ут/кáзъха хòръта.*

И тук има изключения, разбира се. В първото от тях интонацията е почти равна. Възможно е това да се дължи на факта, че силата на звука намалява точно върху думата *съ кáзва*. Фрапиращо изключение е произношението на *искáрът*.

32. (N: 1-49): ... *вудàна, съ /кáзва врис.* 33. (N: 1-152): *и ис/кáрът памукън ...*

ИЗВОДИ

Направеният графичен анализ на произношения от вишневския говор, въпреки няколкото изключения от наблюдаваното и в Аламовци (Златоградско) правило, дава да се разбере, че вероятно съществува връзка между вида на интонацията и качеството на алофона, като при *á* като цяло се наблюдава тонално повишаване, а при *à/ā* – понижаване. Явно става въпрос за закономерност, която би могла да бъде потвърдена при проучването на още родопски говори с подобни характеристики.

REFERENCES

BDA (1964). Bulgarian Dialectal Atlas. Volume 1. South-Eastern Bulgaria: BAN (*Оригинално заглавие: Български диалектен атлас. Том 1. Югоизточна България. Част 1. Карти. Част 2. Статии. Коментари. Показалци. София: БАН.*)

Iliev, Iv. G. (2017). On Some Common Features of Eastern-Rhodopian Bulgarian Dialects. *Dzelo*, 9, 1-19 (*Оригинално заглавие: Илиев, Ив. Г. За някои общи особености на източнородопските български говори. Дзяло. 9, 1-19.*)

Пиев, Ив. & Геров, Пл. (2020). The Intonation Secrets of the Rhodopian Alamovtsi Dialect. *Dzelo*, 18, 1-35 (**Оригинално заглавие:** Илиев, Ив. Г., Пл. Геров, Св. Дамакова. *Интонационните потайности на родопския аламовски говор (Редуването [á]/[à]).* Дзяло 18, 1-35.)